COLOCVIU STRATEGIC

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I"
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ŞI SECURITATE

Nr. 5
2012

INSTRUMENTE ŞI MECANISME JURIDICE DE PROTECȚIE A MEDIULUI NATURAL

Ladislau Levente KOBLE

C O N C L U Z I I:

- ***Mediul natural poate fi afectat de conflictele armate din cauza potențialului distructiv al armelor.***
- ***Dezvoltarea armamentelor şi a sistemelor de arme a atins un nivel care poate fi periculos pentru mediul geofizic şi biofizic.***
- ***În dreptul internațional ecologic şi în dreptul aplicabil conflictelor armate n-a fost reglementată cu adevărat problema reparării pagubelor cauzate mediului prin acțiunile militare, a responsabilității civile şi penale pentru comiterea de fapte ilicite în acest domeniu.***

Dreptul Internațional Umanitar are drept scop limitarea efectelor conflictelor armate, pentru protecția populației civile si a mediului natural.

Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 şi Protocolul Adițional I din 1977 prevăd angajamentul solemn al statelor-părți de *„a respecta şi a face să fie respectate"* dispozițiile instrumentelor respective *„în toate împrejurările",* precum şi condițiile lor de aplicare.

Pentru asigurarea aplicării şi respectării dreptului internațional umanitar în situații de conflict armat, prin Protocolul adițional I s-a prevăzut crearea unei Comisii internaționale pentru stabilirea faptelor[1]. În scopul adoptării măsurilor naționale de aplicare a dreptului umanitar, Comitetul Internațional al Crucii Roşii a creat Serviciile de Consultanță recomandând crearea în fiecare stat a unei Comisii interdepartamentale pentru dreptul umanitar[2].

---

[1] Protocolul adițional I art. 90

[2] Rezoluția nr. 5 a celei de-a XXV-a Conferințe Internaționale a Crucii Roşii – 1986 şi propunerea grupului interguvernamental de experți pentru protecția victimelor de război - Geneva 1995.

Una din măsurile prioritare pe care fiecare stat trebuie s-o adopte este diseminarea tuturor dispozițiilor convențiilor umanitare[3]. Obligația diseminării este prevăzută în instrumentele respective într-o redactare aproape identică: „*Înaltele părți contractante se angajează să difuzeze, în cea mai largă măsură posibilă, în timp de pace, ca şi în perioada de conflict armat, Convențiile şi prezentul Protocol în țările lor respective şi, îndeosebi, să introducă studiul lor în programele de instrucție militară, să încurajeze studiul acestora de către populația civilă, astfel încât aceste instrumente să fie cunoscute de forțele armate şi de populația civilă*”[4].

Pentru îndeplinirea acestei îndatoriri, autoritățile politico-administrative trebuie să adopte instrucțiuni pentru unele categorii de persoane cu responsabilități speciale în domeniul difuzării, precum: autoritățile civile, militare şi polițieneşti[5], comandanții militari, personalul calificat, consilierii juridici pentru dreptul umanitar din forțele armate, dar şi recomandări pentru şcoli şi universități, mass-media, personalul de Cruce Roșie etc.

Potrivit articolului 82 din Protocolul I de la Geneva - 1977, statele-părți trebuie să numească în funcție consilieri juridici pentru dreptul umanitar pe lângă forțele armate, care trebuie instruiți pentru a cunoaşte normele şi principiile dreptului internațional umanitar. Misiunea lor este foarte complexă: să acorde consultații comandanților militari, la eşaloanele corespunzătoare, în ceea ce priveşte aplicarea corectă a dreptului umanitar şi instruirea forțelor armate în această privință; să se asigure că deciziile care au fost luate la nivelul la care sunt numiți nu vor contraveni convențiilor umanitare privind planificarea şi declanşarea operațiunilor militare, să participe la diseminarea dreptului umanitar în rândul comandanților militari şi al trupelor, în desfăşurarea exercițiilor militare; să se implice în elaborarea de instrucțiuni pentru situații de criză[6].

O instituție cu rol important în sistemul Convențiilor de la Geneva o reprezintă Birourile naționale de informare. Acestea trebuiesc înființate încă în timp de pace pentru a fi în măsură să acționeze pe timpul conflictului armat.

Rolul lor este de a strânge informațiile referitoare la persoanele protejate – prizonieri de război, refugiați, civili şi militari dispăruți, copii pierduți etc. Rolul acestor birouri este de a evita situațiile de haos care se creează în cazurile de conflict armat.

Operațiile se vor reconfigura semnificativ, fiind, deopotrivă, militare şi non-militare. Cele non-militare constau dintr-un complex de acțiuni de mare amploare, care nu au însă caracter militar, dar sunt desfăşurate de militari sau de militari şi civili, pentru rezolvarea unor probleme în general urgente şi grave cu care se confruntă, la un moment dat, societatea.

Cele mai importante dintre acestea ar putea fi: operații în urgențe civile; operații climatice; operații geofizice; operații de protecție a populației, infrastructurilor şi patrimoniului în caz de calamități şi dezastre; operații antiepidemice.

Aceste tipuri de operații vor impune transformarea radicală a armatelor şi alcătuirea unor structuri care să asigure o reacție oportună a lumii împotriva noilor tipuri de pericole şi amenințări, printre care cele climatice şi cele geofizice vor juca un rol foarte important. Nu numai pericolele şi amenințările, ci şi condițiile create de mediu influențează şi vor influența semnificativ configurația acțiunilor militare. În dinamica evoluției (sau involuției) unui sistem, proces, mediu sau areal, nu sunt importante numai cauzele, ci şi efectele. Şi aceasta, din cel puțin două perspective: orice cauză duce la un efect, prin intermediul unui proces; orice efect poate deveni o cauză, prin intermediul unei conexiuni inverse, unei evoluții ciclice, lineare sau nelineare.

Dezvoltarea armamentelor şi a sistemelor de arme a atins un nivel care poate fi periculos pentru mediul geofizic şi biofizic. S-au făcut numeroase calcule, s-au emis avertizări, unele înfricoşătoare, cu privire la pericolul pe care-l poate prezenta, pentru ființa umană şi pentru mediul ei ambiant, folosirea acestor arsenale. Bombardamentele efectuate de NATO în 1999 asupra Iugoslaviei, cu folosirea unor proiectile de uraniu sărăcit, a E-bomb, a bombei cu grafit şi a altor mijloace a arătat că, deocamdată, nu există un astfel de control sau,

Avocat Ladislau Levente KOBLE este doctorand la Universitatea Națională de Apărare „Carol I" în domeniul „Ştiințe militare şi informații". Îşi desfăşoară activitatea la Baroul de Avocatură Alba Iulia.

chiar dacă el există, este foarte fragil şi nu tocmai eficient. Totuşi, efectele produse de acţiunile de luptă întreprinse asupra mediului geofizic nu sunt nici foarte clare, nici foarte bine cunoscute, întrucât, cum bine se ştie. Există însă câteva particularităţi ale războiului în relaţia cu mediul geofizic care, considerăm noi, ar trebuie subliniate şi analizate în mod riguros. Dintre acestea, cele mai importante sunt: existenţa unei grile a senzorilor şi a unor sisteme complexe de culegere şi analiză a datelor şi informaţiilor care, practic, acoperă întreaga suprafaţă a pământului, depăşind cu mult zonele de confruntare şi teatrele de operaţii, dar care pot fi concentrate cu predilecţie asupra acestora; capacitatea comandamentelor de a supraveghea, în timp real, toate teatrele de operaţii, indiferent unde s-ar afla şi în ce grad de intensitate ar fi confruntarea, şi de a lua, în limitele posibilului, măsurile necesare pentru protecţia mediului; capacitatea de a identifica, monitoriza, evalua şi chiar controla efectele asupra mediului a acţiunilor militare; existenţa, la toate armatele moderne şi în toate ţările civilizate a unor structuri militare şi civil-militare şi a unor programe de pregătire a forţelor şi mijloacelor în aşa fel încât, în cazul unor confruntări militare, să se asigure protecţia mediului; impunerea, prin legislaţie, a unui comportament adecvat de protecţie a mediului geofizic şi biofizic tuturor celor care efectuează, într-o formă sau alta, acţiuni şi intervenţii militare; folosirea unor tehnologii bazate pe amplificarea undelor, a unor nanotehnologii, biotehnologii şi info-tehnologii etc. poate genera efecte haotice cu repercusiuni posibil foarte grave asupra mediului etc.

Unii definesc geosfera ca fiind tot ce ţine de planeta Pământ, de la nivelul superior al atmosferei, până la nucleul dur al planetei. Noi înţelegem prin geosferă, în sensul acestei lucrări, doar globul pământesc, de la vârfurile cele mai înalte ale munţilor, la nucleul lor. Nu includem în această definiţie atmosfera şi biosfera, întrucât, considerăm că, analizarea efectelor trebuie efectuată în mod separat.

Efectele oricărei activităţi omeneşti de durată şi de foarte mare amploare ar putea să aibă urmări în schimbarea compoziţiei chimice a anumitor zone şi, deci, prin producerea unor dezechilibre chimice, cu efect în lanţ, în configurarea suprafeţelor locuibile sau, prin intervenţii bruşte – cum este războiul – în schimbarea dramatică a altor echilibre sensibile la diferite variaţii.

Printre efectele conflictelor armate asupra scoarţei terestre (în principal) şi asupra geosferei, în mod indirect sau implicit, ca şi asupra celorlalte învelişuri, s-ar putea situa şi următoarele: creşterea nivelului de radioactivitate; schimbarea compoziţiei chimice a unor raioane (limitate) din zona acţiunilor în care se efectuează bombardamente intense cu folosirea unor echipamente şi a unor mijloace extrem de periculoase pentru mediu (proiectile din uraniu sărăcit, bombe pentru peşteri şi buncăre, rachete sau alte mijloace cu încărcături nucleare, cu componente radioactive; dislocări de terenuri (lunecări, scufundări etc.), ca urmare a unor explozii în lanţ, de intensitate foarte mare şi cu material ce generează efecte necontrolabile ce pot produce modificări semnificative în raioanele (porţiunile de teren) în care sunt întrebuinţate etc.

Prin acţiunile sale tactice, numeroase şi diversificate, ca şi prin posibilul acces la mijloace chimice, bacteriologice, radiologice şi nucleare, terorismul devine un potenţial atacator asupra mediului fizic, mediului virtual şi mediului cognitiv, iar oamenii nu pot rămâne indiferenţi în faţa unei asemenea eventualităţi, întrucât terorismul nu poate fi controlat.

Dacă, spre exemplu, teroriştii ar intra în posesia unor tehnologii folosite în ingineria genetică, ei ar putea crea mutanţi care ar putea distruge specii întregi sau zone întregi de pe planetă. Deocamdată, teroriştii nu au acces nici la tehnologia nucleară, nici la biotehnologii, nici la nanotehnologii, şi, probabil, nici în viitor nu vor avea, întrucât un asemenea acces presupune nu doar cunoştinţe, experienţă şi abilităţi, ci şi un sistem de infrastructuri şi de vectori care să permită folosirea efectivă a celor descoperite prin cercetare ştiinţifică. De aici nu rezultă, că nu există nici un fel de pericol, ci doar dificultatea transformării unui astfel de pericol într-o ameninţare reală. Mai mult, sistemele permanente de reţele şi infrastructuri ale RBR asigură o acoperire semnificativă a ciber-spaţiului, contracarând astfel posibile activităţi teroriste.

Terorismul este definit, în general, în funcţie de anumite coordonate politice şi nu neapărat după date foarte obiective, după analize complexe, care să caute determinările profunde ale acestui fenomen, explicaţii, lanţuri cauzale, bifurcaţii şi tot felul de alte lucruri şi de relaţii care ar putea conduce măcar la o parte dintre miliardele de izvoare ale acţiunii şi atitudinii de tip terorist.

Există arme şi sisteme de armamente concepute special pentru a produce distrugeri faunei şi florei (chiar pentru a provoca modificări climatice ale mediului). Reprezentând o problemă a mijloacelor şi a metodelor de război literatura juridică de specialitate introduce în clasificarea acestora un nou criteriu şi anume acela ecologic. În conformitate cu acest criteriu, mijloacele şi metodele de război sunt licite/ilicite în funcţie de riscurile şi ameninţările pe care le prezintă la adresa mediului, deci după efectele lor anti-ecologice. Efectele sunt analizate diferit, în funcţie de tipul de arme: convenţionale; arme de nimicire în masă. În cazul mijloacelor şi tehnicilor de război convenţionale au efecte importante, pe plan ecologic, muniţiile explozive şi armele incendiare. În cazul loviturilor de artilerie concentrate sau al bombardamentelor aeriene masive apar mai multe pierderi materiale asupra mediului natural. Acest efect anti-ecologic a fost semnalat în Primul Război Mondial, ale cărui urmări sunt încă vizibile la Verdun, după multe decenii. Anumite regiuni din Vietnam, Cambodgia şi Laos par a fi adevărate peisaje selenare în urma bombardamentelor americane executate în timpul războiului din Indochina[7]. Utilizarea muniţiilor incendiare, mai ales în zonele rurale şi forestiere, are un efect anti-ecologic major deoarece provoacă incendii care, în condiţii climatice, atmosferice şi geografice favorabile, se propagă atât de rapid încât distrug tot ce e viu în calea lor. Aşa s-a întâmplat spre exemplu în Vietnam unde armata americană a provocat un adevărat dezechilibru ecologic prin combinarea efectelor defoliantelor chimice cu acelea ale incendiatoarelor de mare amploare a regiunilor împădurite.

Efectele anti-ecologice ale armelor neconvenţionale sunt în mod evident mai grave, mai întinse şi mai durabile; utilizarea lor în timpul conflictelor armate reprezintă un veritabil ecocid. Arma biochimică ar putea fi folosită pentru distrugerea vegetaţiei la adăpostul căreia acţionează adversarul ("antifoliage warfare") sau în scopul înfometării lui prin nimicirea resurselor de hrană animală sau vegetală ("anti-food warfare"). Arsenalul mijloacelor biologice (cu efecte ecologice) include microorganismele fitopatogene şi insectele dăunătoare vegetaţiei, iar gazele toxice tip V.X., dioxina agenţii fitotoxici (defoliante, erbicide ş.a.) sunt substanţe chimice folosite ca mijloc de luptă pentru a produce daune ecologice majore. În ceea ce priveşte armele nucleare, efectele lor distructive împotriva mediului includ: formarea unor cratere imense, distrugerea prin incendiu a sute de mii de hectare de vegetaţie şi pădure, contaminarea radioactivă a cursurilor de apă, faunei şi florei, creşterea cantităţii de praf radioactiv din atmosferă şi perturbarea stratului protector de ozon. Tehnicile de modificare a mediului pot fi folosite ca mijloc de luptă în scopul perturbării comunicaţiilor adversarului, afectarea posibilităţilor de aprovizionare ale acestuia, cu efecte anti-ecologice. Caracterul nediscriminatoriu al armelor neconvenţionale este atât de evident încât ne putem imagina că daunele întinse, grave, durabile pe care le-ar provoca mediului natural pot afecta chiar pe cei care le-au utilizat.

Un principiu fundamental al dreptului internaţional aplicabil în conflictele armate relevă „*mijloacele de război sunt concepute pentru a acţiona numai împotriva obiectivelor militare, iar beligeranţii n-au un drept nelimitat de a alege mijloacele şi metodele de luptă*”. Din acest motiv, mediul natural n-ar trebui să fie ţinta atacurilor deoarece el nu este un obiectiv militar. Mediul de importanţă economică strategică este obiectiv militar, deoarece conţine instalaţii şi industrii de interes esenţial pentru ducerea războiului şi a căror distrugere, capturare sau neutralizare oferă un avantaj militar precis[8].

În dreptul internaţional public s-a constituit dreptul internaţional al mediului, ale cărui principii generale sunt în legătură cu limitarea activităţilor militare şi, în special, interzicerea conflictelor armate. La nivel global, realitatea mediului natural este alcătuită din următoarele sisteme: atmosfera, geosfera, biosfera, cosmosul. Mediul înconjurător mai cuprinde pe lângă sistemele mediului natural şi sociosfera sau mediul uman[9]. Este datoria fiecărui stat de a nu cauza pagube mediului dincolo de competenţa sa teritorială. În caz de conflict armat, beligeranţii nu sunt exoneraţi de obligaţia respectivă deoarece e unanim admis că există o răspundere şi o responsabilitate internaţională pentru daunele cauzate mediului natural. **Un principiu al dreptului internaţional al mediului** cu aplicaţie în domeniul militar are o aplicare mult mai largă şi *se referă la obligaţia statelor de a respecta mediul în general.* Aplicarea acestui principiu nu mai are legături cu teritoriile anumitor state ci se referă la spaţiile considerate ca formând patrimoniu comun al umanităţii: marea liberă, Antarctica, spaţiul aerian, cosmosul. El figurează în nenumăratele instrumente internaţionale convenţionale şi neconvenţionale între care un loc important îl ocupă Carta

Mondială a Naturii, din 28 octombrie 1982, care prevede la articolul 5 că *„natura va fi apărată de degradările cauzate de război sau de alte acte de ostilitate*” şi subliniază în art.20 că *„activităţile militare care pot aduce prejudicii naturii vor fi evitate”.*

Degradarea mediului poate fi cauza unor diferende între state, iar în caz de nesoluţionare, prin metode paşnice, dezastrele ecologice devin « *Casus belli* »; odată declanşat războiul pe motive ecologice se pot produce mediului noi distrugeri şi în acest fel spirala degradării ambientului nu mai poate fi oprită. Dezastrele ecologice sunt cauzele care provoacă eroziune şi deşertificare, secetă şi cauza exodului unor mase întregi de *„refugiaţi ecologici*”, care pleacă peste frontierele naţionale în căutarea hranei. Aşa a fost cazul situaţiilor conflictuale din Etiopia, Sudan, Somalia, Haiti, Salvador, Guatemala care au antrenat adevărate valuri de milioane de refugiaţi ecologici.

Protocolul adiţional - 1977 a consacrat principiul criteriului ecologic al dreptului conflictelor armate destinat să ilegalizeze mijloacele şi metodele de război ecologic. Acest principiu este formulat în articolul 35, aliniatul 3 în modul următor: "*Este interzis să se utilizeze metode şi mijloace de război care sunt concepute să cauzeze sau de la care se poate aştepta să cauzeze daune întinse, durabile şi grave mediului natural*"[10].

Valoarea de principiu a acestei dispoziţii convenţionale este dată de faptul că ea este inclusă în Regulile fundamentale ale Titlului III (Metode şi mijloace de război, statutul de combatanţi şi prizonier de război) al Protocolului Adiţional I şi are deci o aplicare generală la toate situaţiile vizate în acest instrument juridic.

Analiza textului impune clarificarea înţelesului termenilor utilizaţi. Doctrina apreciază că regula referitoare la „daune întinse, durabile şi grave” protejează regiuni nelocuite şi nu zonele populate. Comparativ putem utiliza definiţia termenilor respectivi din „Convenţia asupra interzicerii utilizării tehnicilor de modificare a mediului în scopuri militare sau în orice alte scopuri ostile” din 1976; în spaţiul acestuia, termenul „întinse” se referă la o suprafaţă de ordinul a câtorva sute de km, adjectivul „durabil” indică o perioadă care durează luni de zile sau aproximativ un anotimp, iar calificativul „grave” implică dezechilibrul sau vătămarea vieţii umane a resurselor naturale şi economice sau a altor bunuri. Există păreri în literatura de specialitate că dreptul aplicabil conflictelor armate nu conţine norme care să interzică în mod expres utilizarea armelor nucleare, ci numai unele interdicţii parţiale: de a nu efectua experimente nucleare în atmosferă, în spaţiul cosmic şi sub apă; de a nu experimenta, utiliza, fabrica, produce, primi, depozita, instala, de a plasa pe fundul mărilor şi oceanelor, arme nucleare.

Protocolul I Adiţional - 1977) asigură ***o protecţie directă a mediului natural*** *prin articolul 55:*

„Articolul 55. Protecţia mediului natural.

1. Războiul va fi condus urmărind protejarea mediului natural contra daunelor întinse, durabile şi grave. Această protecţie include interdicţia de a utiliza metode sau mijloace de război concepute pentru a cauza sau de la care se poate aştepta să cauzeze asemenea daune mediului natural compromiţând, datorită acestui fapt, sănătatea sau supravieţuirea populaţiei.

2. Atacurile contra mediului natural, cu titlu de represalii, sunt interzise”.

Se poate afirma că alături de bunurile culturale şi locurile de cult, de bunurile indispensabile supravieţuirii populaţiei civile, de lucrările şi instalaţiile conţinând forţe periculoase, mediul ambiant este considerat ca fiind un bun cu caracter civil ce trebuie să fie protejat în mod special.

Protocolul Adiţional II – 1977, aplicabil în conflictele armate fără caracter internaţional, asigură o protecţie indirectă a mediului în articolul 14 referitor la bunurile indispensabile supravieţuirii populaţiei civile şi art.15 pentru protejarea lucrărilor şi instalaţiilor conţinând forţe periculoase. De asemenea, mediul înconjurător este apărat indirect, de efectele războiului, prin intermediul Convenţiei din 10 octombrie 1980 asupra interzicerii sau limitării folosirii anumitor arme clasice. Paragraful 4 din preambulul convenţiei reaminteşte că *„este interzisă utilizarea de metode şi mijloace de război pentru a cauza, sau de la care se poate aştepta să cauzeze, daune întinse, durabile şi grave mediului natural*”. Convenţia din 1980 are 4 Protocoale: primul, referitor la schijele nelocalizabile şi cel deal IV-lea privind laserii care provoacă orbirea nu prezintă mare interes în ceea ce priveşte efectele anti-ecologice ale armelor convenţionale. În special Protocolul II asupra minelor şi Protocolul III referitor la armele incendiare ale Convenţiei din 1980 permit limitarea efectelor distructive ale unor arme care în războiul din Vietnam s-au dovedit deosebit de dăunătoare ambientului natural.

La Conferinţa Naţiunilor Unite asupra Mediului şi Dezvoltării de la Rio de Janeiro, din 1992, s-a convenit că războiul constituie o sursă principală de daune contra mediului şi trebuie să facă obiectul unei mai mari responsabilităţi şi al unui control riguros.

---

[3] Convenţiile de la Haga din 1907, cele patru Convenţii de la Geneva din 12 august 1949 privind protecţia victimelor de război, Convenţia UNESCO din 1954 privind protecţia bunurilor culturale în caz de conflict armat; Convenţia ONU din 1980 privind armele clasice, Protocoalele adiţionale la Convenţiile de la Geneva din 1949 (8 iunie 1977) etc.

[4] Art. 83 par. 1, Protocolul I din 1977; articolele 47 Convenţia I; 48 Convenţia II, 127 Convenţia III; art. 144 din cea de-a IV-a Convenţie din 1949

[5] Art. 83 paragraful. 2 din Protocolul I: *„Autorităţile civile, militare, de poliţie sau altele care în timp de război şi-ar asuma responsabilităţi cu privire la persoanele protejate vor trebui să posede textul Convenţiei şi să fie instruite în mod special asupra dispoziţiilor ei”.*

[6] Gl. (r) Arturo Marcheggiano, *Dreptul umanitar al conflictelor armate şi reglementarea militară italiană,* în „RRDU”, nr. 2 din 1993, pp. 14-15;

[7] *I. Cloşca şi I. Suceavă,* Drept internaţional umanitar, *Editura Şansa, Bucureşti, 1992, p.127, apreciază că cele 14 milioane de tone de muniţii explozive (din care 200 milioane obuze de 105 mm), consumate de armata americană şi aliaţii lor în războiul din Vietnam au provocat formarea a 10 milioane de cratere de aproximativ 63 metri cubi pe mai mult de 100.000 de hectare care nu vor putea fi înlăturate nici într-o sută de ani.*

[8] *Art.52 al.2 din Protocolul Adiţional I din 1977.*

[9] Ion Grigore Sion, *Ecologie şi drept internaţional*, Editura Ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1990, pp.268-269.

[10] *G. Oprea, I. Suceavă, I. Cloşcă,* Dreptul Internaţional Umanitar. Instrumente juridice internaţionale, *Editura Monitorul Oficial, Bucureşti, 2003, pp.383-384.*

PROPUNERE:

- ***Pentru aplicarea dreptului internaţional umanitar, pe plan intern, trebuie adoptate instrumente juridico-administrative, creându-se mecanisme de supraveghere.***

COLOCVIU STRATEGIC este o publicaţie a Centrului de Studii Strategice de Apărare şi Securitate ce include rezumate ale temelor de cercetare ştiinţifică, conferinţelor, simpozioanelor, seminariilor, meselor rotunde, opinii şi puncte de vedere ale unor personalităţi de marcă din armată şi societate, din ţară şi străinătate, implicate în cercetarea ştiinţifică din domeniul securităţii.

Publicație realizată cu sprijinul Editurii și Tipografiei
Universității Naționale de Apărare „Carol I”
Tehnoredactare computerizată: Mirela ATANASIU
Supliment al revistei *IMPACT STRATEGIC*
ISSN: 1582-6511; B: 0162/513/2012

Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate
Şos. Panduri, nr. 68-72, Sector 5, Bucureşti
Telefon: 021.319.56.04, Fax 021.319.55.93
e-mail: cssas@unap.ro
http//:cssas.unap.ro